

ВОСПОМИНАНИЯ

8 | НЕЗАБЫЎНАЕ

ГОМЕЛЬСКАЯ ПРАУДА
11 красавіка 2020 г.

11 КРАСАВІКА – МІЖНАРОДНЫ ДЗЕНЬ ВЫЗВАЛЕННЯ
ВЯЗНЯЎ ФАШЫСЦКІХ КАНЦЛАГЕРАЎ | Жышчэ
за калючым дротам

Дзве Таццяны

У іх, малалетак вёскі Красноўка былога Парыцкага (зараз Светлагорскага) раёна, не было радаснага дзяцінства. Яго адабрала нямецка-фашысцкая набрыдз, якая загнала іх у азарыцкае пекла. З дзікім холадам, голадам, болям і страхам, якія ўрэзаліся ў памяць на ўсё жыццё так моцна, што і зараз не-не ды і выціскаюць слёзы. Але аб усім па парадку.

ДА ВАЙНЫ

Таццяне Міхайлаўне Курьловіч (да замужжа – Філіпчык) 83 гады, а Таццяне Іванаўне Куцціной (Какоўка) на год менш. Абедзве з'явіліся на свет у простых сялянскіх сем'ях, якія мелі прсыдзібныя ўчасткі з такой-сякой жыўнасцю, ды рупіліся на калгасных гонях. Не скажаш, што жыццё было вельмі заможным, але з кожным годам яно паліпшалася.

– У нашай сям'і да вайны было трое дзяцей: Маня, я і Валодзя, які нарадзіўся ў 1940 годзе, – апавядае Таццяна Міхайлаўна. – Бацька Міхал

Сухога месца, каб прысесці ці паляжаць, было не знайсці. Даводзілася садзіцца ці класціся проста на снег ці на трупы

Трафімавіч ваяваў на фронце, вярнуўся дадому з баявымі ўзнагародамі. А маці Ірына Іванаўна заставалася ў вёсцы разам з намі.

– Тое ж самае было і ў нашай сям'і, – працягвае яе расказ Таццяна Іванаўна, – акрамя таго, што дзецьмі ў ёй былі мой старэйшы брат Саша ды я. А бацька Іван Дзянісавіч атрымаў два цяжкія раненні на вайне. У ваенным шпіталі ўрачы прапаноўвалі ампутаваць нагу, ад чаго ён катэгарычна адмовіўся. Застаўся на ўсё астатняе жыццё інвалідам. Доўгі час, калі быў на фронце, ён не ведаў, што ў канцы 1941 года ў яго нарадзіўся сыноч Ваня.

АЗАРЫЦКАЕ ПЕКЛА

Таццяна Міхайлаўна і Таццяна Іванаўна ў адзін голас сцвярджаюць, што, па расказах сваіх маці і родзічаў, выпадкаў расправы нацыстаў над мясцовымі жыхарамі ў пачатку вайны не было. Пазней, калі пашырўся партызанскі рух, усё змянілася. У адзін з лютых дзён 1944 года фашысты са сваімі паліцамі-паліцамі сілкам выганялі жанчын, старых і дзяцей з хат на сходы, дзе ім было аб'яўлена, што Чырвоная армія наступае і хутка тут пачнуцца вялікія баі: «Каб вы

Таццяна Куціна і Таццяна Курьловіч сябруюць з дзяцінства. Фота грамадскай арганізацыі «Дзеці вайны»

не трапілі пад кулі ці снарады і засталіся ў жывых, мы, немцы, якім вы павінны быць удзячнымі, пераправім вас у бяспечныя месцы. Але калі хто будзе супраць, да таго будучы прыменены самыя жорсткія меры».

Як след сабрацца ў дарогу (а куды павязуць, ніхто не ведаў) часу не было, і таму людзі прыхапілі з сабой толькі такія-сякія пажыткі ды што-нішто з прадуктаў харчавання, якіх і ў паўсядзённым жыцці не хапала. Калі Ірына Іванаўна захвалывалася, што не трапіць з дзецьмі ў адну машыну з сем'яй сваіх сясцёр Марфы і Марыны, у якіх было сем дзяцей-падлеткаў, нейкі немец папярэдзіў яе: не трэба ехаць. Верыць яму ці не, не даводзілася. Павезлі, нягледзячы на плач і просьбы вяскоўцаў пакінуць іх тут. Спачатку ў нейкі перасыльны лагер, а потым, як выявілася, у наваколле гарадскога пасёлка Азарычы. Грузавікі, крытыя брызентамі, павольна рухаліся па бездарожжы, часта буксавалі, і тады няшчасныя па снезе, гразі ці лужынах пляліся наперад. Тых, хто адставаў і перашкаджаў задзежнаму «рытму», тут жа прыстрэльвалі. Здаралася і так, што нявольніцаў жыўцом кідалі пад колы машын, каб тыя працягвалі маршруты.

І вось рэдкалесе, абгаро-

джанае ў два рады калючым дротам. Чатыры вышкі з кулямётнай вартай. Ніводнага збудавання, нават прыбіральных ням. Наскрозь гола, адкрыта, калі не лічыць такога-сякага кустоўя ды некалькіх дзясяткаў сасонак. Надвор'е – самая сапраўдная расхлябіца: то снег, то дождж, то мароз, то вецер. Схавацца і пагрэцца няма нідзе. Пад пагрозай расстрэлу забаранялася разводзіць вогнішчы. Сухога месца, каб прысесці ці паляжаць, не знайсці. Даводзілася садзіцца ці класціся проста на снег ці на трупы, якіх пасля кожнай ночы заставалася многія дзясяткі, а можа і сотні. Іх доўга не ўбіралі, а пасля складвалі ў штабелі, за якімі ацалелым вязням можна было схвацца ад ветру.

Невялікія запасы прадуктаў харчавання ў людзей хутка скончыліся. Іншым разам з грузавіка праз калючы агароджы нацысты кідалі хлеб, які быў, як выявілася пазней, заражаны тыфам, і тады вязні натоўпам беглі туды. Пачыналіся бойкі, і тады для забавы фашысты страчвалі па іх з кулямётаў і аўтаматаў.

– Нашы маці ў такіх выпадках не адпускалі нас ад сябе, – гаворыць Таццяна.

Не было і чыстай пітной вады: абыходзіліся то снегам,

то жыжай балацянак. У лагерах фашысты штучна распаўсюджвалі тыф не толькі для змярцвення нявольнікаў, але і для таго, каб у час вызвалення заражаць ім чырвонаармейцаў. Выратавацца ў такіх нечалавечых умовах, калі адольвалі голад, холад і хваробы, было вельмі-вельмі цяжка, але людзі настойліва шукалі выйсце. Філіпчыкі і Какоўкі, напрыклад, здаралі з соснаў кару і смалу, сабіралі ігіліцу і пускалі ўсё гэта ў ход. А маці, каб сагрэць дзяцей, седзячы на снезе, скрозь які праступала вада, прыхіналі іх да сябе, прыкрываючы нейкімі лахманамі. У такіх умовах трохгадовы Валодзя Філіпчык памёр, а ў яго сястры Тані нага прагніла да самой коці. У Какоўкаў таксама былі страты: на той свет пайшлі маленькі Ваня і яго дзядуля з бабуляй. Таццянам пашанцавала: яны выжылі.

ЗБАВЕННЕ

– Не толькі мы, а ўсе вязні канцлагера Азарычы праз два-тры дні апынуліся б на нябёсах, – зноў у адзін голас кажуць Таццяна Міхайлаўна і Таццяна Іванаўна, – калі б 19 сакавіка 1944 года не прыйшлі чырвонаармейцы. Фашысты замініравалі ўсе падходы да лагера, і нашым салдатам давялося

Каментарый старшыні Гомельскай гарадской грамадскай арганізацыі «Дзеці вайны»

– Падобныя гісторыі са свайго жудаснага дзяцінства ў фашысцкіх канцлагерах маглі б расказаць усё 84 члены нашай арганізацыі. Лідзія Іванаўна Шаўцова, напрыклад, пра тое, як разам са сваёй раднёй была ў пяці кроках ад жэрла печы крэматырыя і цудам засталася жывой. Ніна Уладзіміраўна Габрусеўнак пазбегла смерці ў канцлагеры Саласпілс. Барысу Маісеевічу Прэсу ўдалося выратавацца, калі трапіў у гета, а потым збегчы адтуль у партызанскі атрад.

Я нарадзілася ў студзені 1945 года ў канцлагеры КІС горада Штутгарт-Гедэльфінген, куды наша сям'я Прылуцкіх была прымушана вывезена, таму, вядома, тых часоў не памятаю. Але з апаведаў маёй маці і яе сястры Людмілы Фролаўны ўяўляю, які

жорсткі рэжым там панаваў. Вязні працавалі на заводзе па 12 гадзін. Харч быў дрэнны, пастаянна хацелася есці. Нягледзячы на тое, што мама была цяжарнай, ад работы яе не адхілялі. З-за нейкіх нязначных парушэнняў «парадку» моцна збівалі. Нявольніцаў адольваў і холад у бараках.

Карацей кажучы, вязні – гэта людзі асобай катэгорыі, у якіх свая непрыдуманая і нічым не прыфарбаваная гісторыя. Горкае мінулае нацысцкіх нявольнікаў прыскакала нас пасля вайны доўгія гады, мы былі ізгоямі грамадства. Нарэшце справядлівасць перамагла: нас прызналі, далі статус вязняў, прыраўнялі да ўдзельнікаў вайны, надзялілі невялікімі льготамі, але неўзабаве іх аднялі.

Наша арганізацыя «Дзеці вайны» існуе ўжо каля трыццаці гадоў.

Яна абараняе законныя правы і інтарэсы былых непаўналетніх вязняў нацызму, паляпшае якасць іх жыцця. Сярод нас ёсць такія, якія з-за стану здароўя не выходзяць з дому, але ніхто з іх не застаецца без увагі. Дзякуючы таму, што мы працуем па гуманітарнай праграме «Месца сустрэчы: дыялог». У Беларусі ў рамках яе дзейнічае 130 праектаў, каардынатарамі якіх з'яўляецца Міжнародная грамадская арганізацыя «Узаемаразуменне» пры падтрымцы нямецкага фонда «Памяць, адказнасць, будучыня».

Мы паспяхова адпрацавалі ўжо тры праекты: «Дыялог», «Мір», «Надзеянае плячо», якія выйгралі ў міжнародных конкурсах. З першага сакавіка пачалі ажыццяўляць чацвёрты праект, які мае назву «Надзеянае плячо – працяг».

35 валанцёраў і актывістаў нашай арганізацыі наведваюць вязняў, якія адчуваюць патрэбу ў апецы. Ёсць і школьнікі, якія дапамагаюць вязням авалодаць камп'ютарнай граматай. Мы, апошняе сведкі злачынстваў нацызму супраць чалавечтва, наладжваем сустрэчы з моладдзю, стараемся данесці да іх, што такое вайна, якое гора яна прыносіць, як важны мір на Зямлі. Бадай што ў горадзе няма ніводнай навучальнай установы, дзе б не пабывалі члены нашай арганізацыі. Спасылочыся на асабісты вопыт, яны растлумачваюць моладзі сутнасць сапраўдных каштоўнасцей жыцця. Разам з настаўнікамі і работнікамі інспекцый па справах непаўналетніх удзельнічаюць у перавыхаванні цяжкіх падлеткаў, праводзяць іншую карысную работу. У арганізацыі

дзейнічаюць гурткі па інтарэсах. Нашы карціны і вышытыя бісерам іконы, як і карціны мастака-вязня Фелікса Аляксеевіча Казлоўскага, дэманструюцца на розных выставах горада.

«Дзеці вайны» падтрымліваюць кантакты з нямецкай грамадскасцю. Сустрэчы з яе прадстаўнікамі ўмацоўваюць сяброўскія сувязі з нямецкім народам, згаджаючыся ў памяці нашых людзей страшнае мінулае.

Прыемна ўсведмяць, што наша дзейнасць зацікавіла старшыню Савета старэйшын Беларускага саюза суворайцаў і кадэтаў Іллію Макаравіча Караблікава. Ён параіў расказаць аб лёсах нашых вязняў у кнізе «Дзеці вайны ўспамінаюць», якая павінна выйсці ў свет да 75-годдзя Вялікай Перамогі.